

گنبد مشهور سلطانیه - آرامگاه سلطان محمد خدابنده

روایت مورخین چنین است که سلطان محمد که در تبریز اقامت داشت از جلگه سرسبز سلطانیه خوش آمد و تصمیم گرفت پایتخت کشورش را به آنجا منتقل سازد. او هم مانند بسیاری از حکم فرمایان گذشته در ایجاد شهر عملی بسیار داشت به همین دلیل در بنای سلطانیه امکانات فراوانی ایجاد شد تا آنجا که شاه خودش به سلطانیه آمد و موقتاً زیر چادر مجلی بسر می برد و بر بعضی امور نظارت می کرد، وی برای تشویق مردم ابتدا دستور داد بنای بزرگی به منظور ایجاد حرم حضرت علی (ع) برپا سازند، بعد چنانچه امام اول و پیشوای شیعیان جهان را بدانجا انتقال دهند، اما هرگز آرزوهای سلطان محمد جامه عمل نپوشید، علمای مذهبی انتقال چنانچه خلیفه چهارم را نپذیرفتند، سرانجام این کوششها آن شد که بنای رفیع سلطانیه آرامگاه خود سلطان محمد شد.

تغییرات

ماتاسفانه نیر ایمن بنای باشکوه در زمان حکومت پادشاهان صفوی و با احتمال زیاد شاه اسماعیل و شاه بهمناسب اول دستکاری و تغییرات فراوانی شد. چه داخل بنا را با کج سفید کرده و روی آنرا آیات قرآن حکاکی و نقاشی کردند، احتمال دارد در زیر این کفر کج سفید قسمت اعظم تزئینات قدیمی و کتیبه های این دوره باقی مانده باشد.

کار بودند، با استعدادترین صنعتکاران زمان، بهترین افکار و فنون و استادی خود را به منصفه ظهور می گذاشتند و برای پیشوران کوچک تر که از جوامع کوچک تر آمده بودند منبع الهام و سرعق بودند.

بزرگترین بنا

در قرن هشتم هجری بزرگترین بنائی که بدست معماران ایرانی در سلطانیه ساخته شد و بصورت عظیم ترین بنای مشرق زمین در قرون گذشته درآمد آرامگاه سلطان محمد خدابنده است.

برای برپائی این آرامگاه هنرمندان از همه سو به سلطانیه آمدند، تمام صنعتگران و بناها و معماران در آنجا جمع شدند، هر چند مقدار آجر تهیه میشد باز هم در برابر عظمت بنا کم می آمد، اینجا دیگر معمار با چسارتی فوق العاده مشغول به کار بود، وی نقشه را برای گنبدی میریخت که تا آن تاریخ نظیرش دیده نشده بود، او از اعقاب همان معمارانی بود که گنبد نظام الملک را در اصفهان برپا کردند.

سبب ایجاد آرامگاه

درباره چگونگی برپا شدن ایمن آرامگاه

معماری ایلیخانان

بزرگترین بنای قرن هشتم: آرامگاه سلطان محمد خدابنده

✽ سلطان محمد خدابنده تصمیم گرفته بود، حرم مطهر حضرت علی (ع) را به سلطانیه انتقال دهد که با مخالفت علمای اسلامی روبرو شد

درحقیقت باید گفت معماری ایلیخانی بدنیال را می توانست که سلجوقیان طی کرده بودند بنا این تفاوت که سلجوقیان هم گاه در مرحله آزمایش و ابتکار بود ولی ایلیخانان با استفاده از تجارب آنان به ترکیب و تلفیقی ماهرانه در این هنر معماری ایران دست زدند.

معماری جهانی

«دونالدون ویلبر» در کتاب معماری اسلامی ایران در دوره ایلیخانان در این باره می نویسد: «معماری دوره ایلیخانی هم جنبه جهانی و هم امپراطوری و هم جنبه محلی داشت. مسالک خاورمیانه منتهای مدید به ساختنهای بزرگ که به فرمان سلاطین ساخته میشد، عادت داشتند و در قرون اولیه اسلام شهر مدور معروف بغداد و اینبه متعدد سامره، ساختمانهای دستوری بودند. در دوره ایلیخانان مطهائی مانند غازانیه و شهر سلطانیه به امر سلطان وقت ساخته شد و یکی از فرمانهای غازان مقرر می داشت که در هر شهر و دهکده قلعه حکومت او مسجد و حمام ساخته شود و در اینهای مانند مسجد غازان خان و مقبره اولجایتو که در آنها هزاران کارگر مشغول

دوران سلجوقی را پشت سر میگذاریم به سده های هفتم و هشتم هجری روی می کنیم یعنی دو قرنی که لشکریان چنگیزخان ایران را زیر پا گذاشتند، این قوم شهرها را ویران کرد و به غارتی بیرحمانه و عجولانه بر فرهنگ و هنر این سرزمین دست زد.

بنیایی است که آنها در برابر ثروت عظیم و درخشان هنر معماری ایران چیزی نداشتند که ارائه کنند و بناچار بزودی تسلیم شدند. بناهایی که پس از حمله مغول به ایران، برپا گشت غالباً ساخته دست معماران محلی و بومی بود که در روزگار آرامشی دور از هر فرمان حاکمی و یا حمایت پادشاهی ساختند.

فرمانروایان سلسله ایلیخانان مغول هرگز خود چندان میلی و رغبتی به ایجاد بناویا گسترش معماری نشان ندادند و بیشتر تلاش در این راه را وزرای ایرانی آنان انجام میدادند، اما تعجب آور این است که آخرین فرمانروایان این سلسله بکر ایجاد بناهای متعدد و عظیم افتادند تا آنجا که هنرمندان و معماران آگاه این سرزمین را از گوشه و کنار ایران فراخواندند و با حمایت خود، آنان را به ایجاد بناهایی عظیم و آوازه داشتند، اقدام ایلیخانان سبب ایجاد وحدتی کلی در سبک معماری ایران شد.

دولت شاهنشاهی ایران

وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه

نظر به فصل اول قانون عتیقات مصوبه ۱۲ آبان ۱۳۰۹ شمسی

نظر به فصل اول نظامنامه اجرای قانون عتیقات مصوبه ۲۸ آبان ۱۳۱۱ شمسی

نظر به پیشنهاد مدیر کل عتیقات

وزیر معارف مقرر میدارد:

که محل مقبره سلطان محمد خدا بنده اچکانو که مشخصات آن بقرار ذیل است:

عل در وسط دکنه جدید سلطانیه واقع است (ضمیمه)

تاریخ بنا در عهد سلطان محمد خدا بنده بین ۷۰۳ و ۷۱۶ هجری باشد است

ممیزات بنا

برای اطلاعات کمال تر بدوید مخصوص سلطانیه مرجه و راه پل که بمقام منبع وزارت جدید معارف در پانز ۱۹۲۹ تقدیم شده است
ملاحظاتی که در راپورت زیر عادی شرح وضع فعلی و اقدامات لازم برای ترمیم و حفظ آن میس باشد

تحت نمره ۱۵۶

جزو آثار ملی به ثبت برسد

تاریخ ثبت پانز و نهم دی ماه ۱۳۱۰

تاریخ ۲ / بهمن ماه / ۱۳۱۳

وزیر معارف

مدیر کل عتیقات

[Handwritten signature]

SULTANIYE

No du monument.....166
Fiche No.....8

INVENTAIRE des MONUMENTS HISTORIQUES IMMOBILIERS

BIBLIOGRAPHIE (suite)

- E. Pig. Encyclopédie de l'Islam Supplément, M: Kubba
p. 143. a.

INVENTAIRE des MONUMENTS HISTORIQUES IMMOBILIERS

BIBLIOGRAPHIE (suite).

- P. Coste. Les monuments modernes de la Perse. Paris 1883. p. 46 et planche LXVII.
- J. Dieulafoy. La Perse, la chaldée et la Mésopotamie, dans le Tour du monde. 2e semestre 1886 - p. 45.
- M. Dieulafoy. d'art antique de la Perse. Paris 1885
tome II p. 172.
- M. Dieulafoy. Le mandali le chat Khoda Blendé,
dan Revue plénière de l'architecture. Paris 1883.
p. 98 à 103, 145 à 151, 194 à 198, 242 à 243 et planches 23 à 26.
- L. Dubéux. La Perse. Paris 1841. p. 47 et planches 29 à 34.
- E. Flandin et P. Coste. Voyage en Perse. Paris 1843-54.
tome I. Perse moderne. planches 11 et 12.
- E. Flandin. Relation du voyage en Perse. Paris 1857.
tome I. p. 202.
- Docteur Feuvrier. Devis aux à la Cour de Perse. p. 102.
- A. Gayet. d'art persan Paris 1895. p. 151.
- Honnair de Hell. Voyage en Turquie et en Perse.
Paris 1854-60 tome III. p. 400.
- Ker Porter. Travels. Londres 1822. tome II. p. 275. fol. 5.
voir suite -

INVENTAIRE des MONUMENTS HISTORIQUES IMMOBILIERS

BIBLIOGRAPHIE. (suite)

- W. Minorkey. Article : Sultaniya, dans Encyclopédie de l'Islam.
- J. Morier. Journey through Persia. Londres 1812. p. 257.
- D'Ohsson. Histoire des Mongols. Amsterdam. 1834-35. tom III. p. 505 - tom IV. p. 59 et 486.
- Olearius. Muskowitische und persische Reize. Schleswig. 1854. p. 479.
- H. Saladin. Manuel d'art musulman. Tome I. d'architecture. Paris 1907. p. 345.
- F. Sarre. Denkmäler persisches Baukunst. Berlin 1910. p. 76 et planches VIII - XIV.
- G. le Strange. The Lands of the Eastern Caliphate. Londres 1905. p. 222.
- P. Sykes. A History of Persia. Londres 1921. tom II. p. 144 et 153.
- Ch. Texier. Description de l'Arménie, la Perse et la Mésopotamie. Paris 1842. tom II. p. 76 et planches 54 à 58.
- Pietro della Valle. Viaggi. Traduction française. Rome 1745. tom IX. p. 62.

— voir la suite à la fiche 6 —

INVENTAIRE des MONUMENTS HISTORIQUES IMMOBILIERS

BIBLIOGRAPHIE. (suite)

- J. Moise. Second voyage en Perse. Traduction française 1818. t.I. p. 457.
- A. Godard. Les monuments de Masafhas. Publication de la Société des Etudes iraniennes. p. 15-16.
- Bulletin of the American Institute. ... Dec 1936. p. 32.
- A. U. Popé. Bulletin of the American Institute. Juin 1933 p. 71.
- Relation du voyage 2e d'Adam Olearius. ... Trad. A. de Witteford Paris 1666. T. I p. 453 et suivants.
- Le voyage de Pietro della Valle Paris 1664. T. II. p. 446-9.
- D. N. Wilber. Bulletin of the American Institute. ... Dec 1937 -
- Photo dans A history of Persia t. IV. p. 381-384. 385 A et C. t. IV. p. 525 A. 526 A.
- R. Byron. The Road to Oxiana. p. 50.
- A. Godard. Dans A history of Persia t. IV. p. 1103-1118.
- D. N. Wilber. Mosaic faïence. dans Asiatica I. VI. p. 44
- Hâfiz Abû. Chronique des visirs pleins de gloire. Trad. K. Beyani. p. 5-7. - voir la liste sur la fiche 8. →

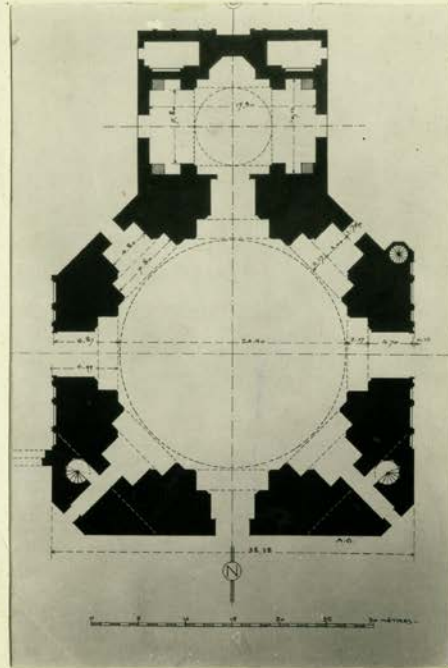
SULTĀNĪYA

No. du Monument 166 -

Fiche No. 7

INVENTAIRE des MONUMENTS HISTORIQUES IMMOBILIERS

Plan de Tombes au Sultan
Udjdāh Khodjāndi, situé à son emplacement
1931 par A. Godard.

INVENTAIRE des MONUMENTS HISTORIQUES IMMOBILIERS

BIBLIOGRAPHIE

- Hamd-Allah Mustawfi. Nuzhat al-kulub. Edition G. Le Strange
E. J. W. Gibb Memoirs.
vol. XXIII. I. Londres 1915. Texte persan. P. p. 55.
vol. XXIII. II. Londres 1919. Traduction. p. 61, 69 et 161.
- Hadj Khalifah. Jihân Numa. p. 292. Cité par Schifer
dans Christomathie persane. II. p. III.
- C. Barbier de Meynard. Dictionnaire géographique, historique
et littéraire de la Perse. Paris 1861. p. 315.
- M. van Berchem. Une inscription de Sultan Mansour Ulojaitu
dans Mélanges Hartwig Derenburg. Paris 1909. p. 367.
- E. G. Browne. A Year amongst the Persians. Londres 1927
p. 81.
- E. G. Browne. History of Persian Literature. Londres 1920
tome III. p. 45.
- J. Chardin. Voyages en Perse. Edition L. Langlé. Paris 1811
tome II p. 376 et planche XII de l'atlas.
- Clavijo. Embassy to Tamerlane. Londres 1928. Traduction
G. Le Strange. p. 158. 308 et 353, note 7.
- Corneille de Bruyn. Reizen over Moscovie door Perzie.
Amsterdam. 1714. p. 125.

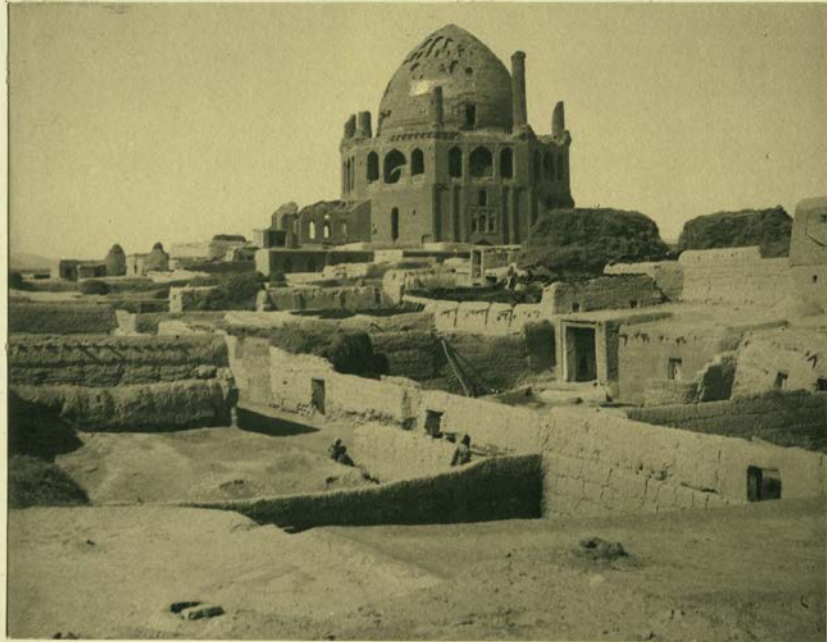

SULTĀNIYEH

No. du Monument... 166 -
Fiche No. 2

INVENTAIRE des MONUMENTS HISTORIQUES IMMOBILIERS

Char de manuscrit à l'usage de
M. de Beaulieu le 20 octobre 1931.
Photo prise A. Cadard.

سلطانیہ

شماره بنا

ورقه نمبر ۲

فہرست آثار ملی غیر منقول

عکس فہرست سلطان محمد خاندانہ الجاویہ کہ در تاریخ کبر ۱۹۳۱ء برطانیہ کو گوارا دیا گیا ہے

SULTĀNĪYEH
(Khamse).

No. du monument 166.
Fiche No. 1.

INVENTAIRE des MONUMENTS HISTORIQUES IMMOBILIERS

Designation du Monument. Mausolée du Sultan uljaitu Khodābendeh.

Localisation. Au centre du village moderne de Sultānīyeh.

Datation. Construit sous le règne du Sultan uljaitu, c'est à dire entre les années 703 et 716 de l'Hégire.

Date du classement. 6 Janvier 1932 (15 Dec 1310).

Situation administrative. ....

Remarques. Voir au dossier spécial du monument l'extrait d'un rapport remis à S.E. le ministre de l'Instruction publique en automne 1929 et concernant l'état du monument à cette époque ainsi que les mesures qu'il conviendrait de prendre pour assurer sa sauvegarde et sa conservation.

فہرست آثار ملی غیر منقول

مشخصات بنا: تمبر سلطان محمد خدابندہ الجاتیو

محل: در خطہ برکھہ جدید سلطانیہ دارم ندرت

تاریخ بنا: دعوت سلطان محمد خدابندہ بین ۷۰۳ و ۷۱۶ھ حرم ندرت

تاریخ ثبت: ۱۹۱۰ء - (۱۳۲۹ھ)

مميزات بنا: .....

ملاحظات: بار اطلاع کامل تریبہ محمد من سلطانیہ راجوہ در لہور کہ مقام ندرت دارم ندرت ۱۹۲۹ء

تقدیم ندرت مطالعہ کردہ۔ آرتھوگرافر شرح وضع نقش و اعدادات لارہ بار ندرت و حفظ آن باشد

Sultāniyeh (Khami)

No. du monument 166

Fiche No. 1

INVENTAIRE des MONUMENTS HISTORIQUES IMMOBILIERS

Désignation du Monument Mausolée du Sultan Uldjaitū Khodābendé

Localisation Au centre du village moderne de Sultāniyeh

Datation Construit sous le règne du Sultan Uldjaitū, c'est à dire entre les années 703 e et 716 de l'Hédjire.

Date du classement 15. De1 1310 (6 Janvier 1932)

Situation administrative .....

Remarques Voir au dossier spécial du monument l'extrait d'un rapport remis à S.E. le Ministre de l'Instruction Publique en automne 1929 et concernant l'état du monument à cette époque antique les mesures qu'il conviendrait de prendre pour assurer sa sauvegarde et sa conservation

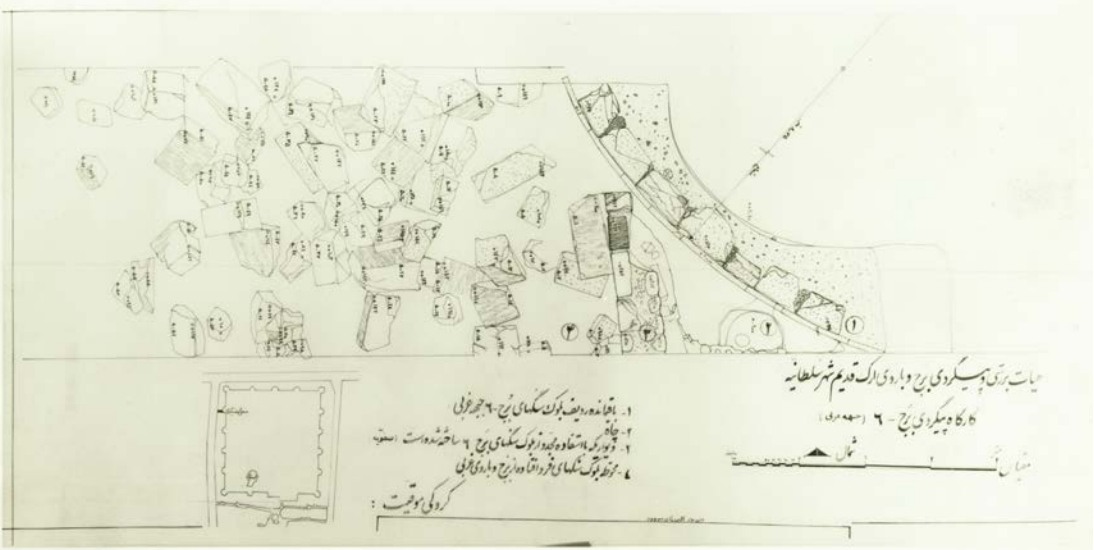

فهرست آثار ملی غیر منقول

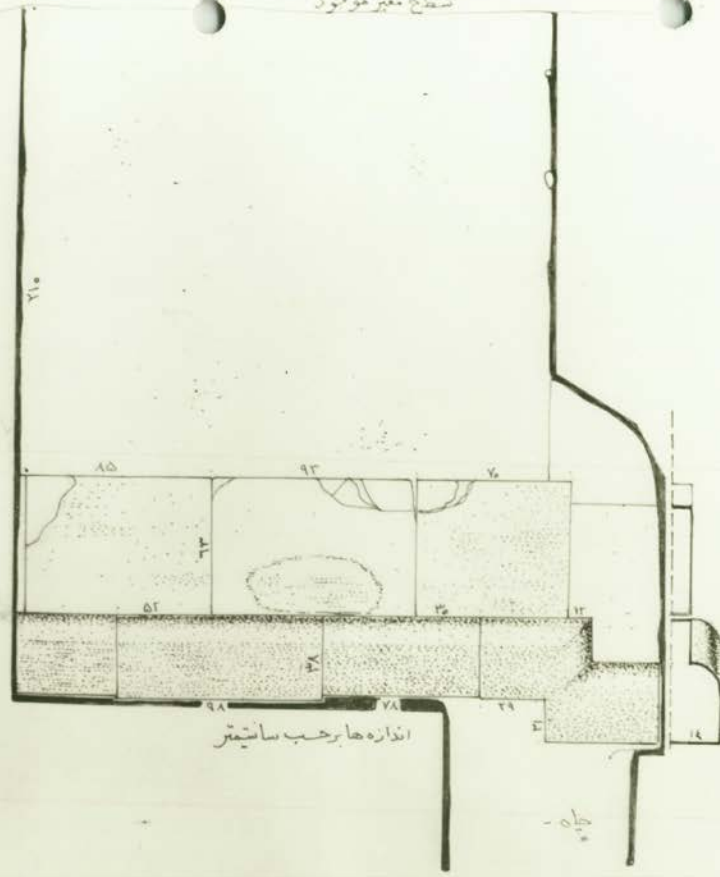
مشخصات بنا: مقبره سلطان محمد خاندان اچاتو
محل: در وسط دگره جدید سلطانه واقع شده است

تاریخ بنا: در عهد سلطان محمد خاندان اچاتو (۷۰۳ و ۷۱۶ هجری بنا شده است)
تاریخ ثبت: پانزدهم دی ماه ۱۳۱۰ (ششم ژانویه ۱۹۳۲)
معمارات بنا:

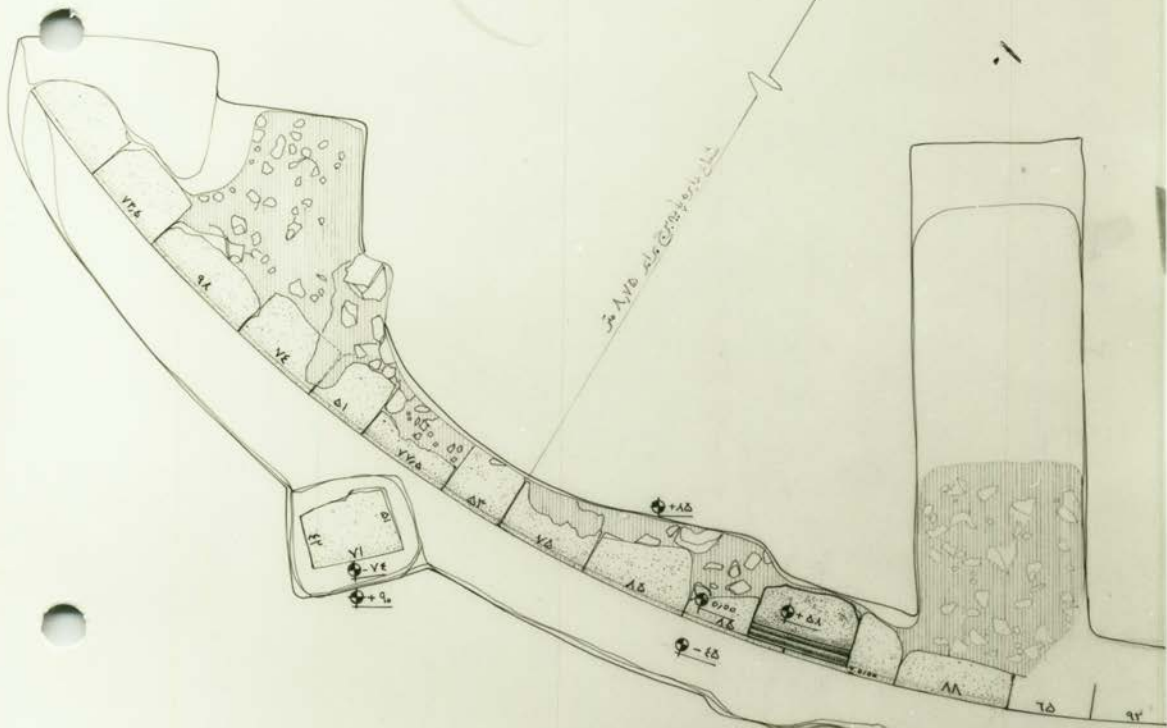
ملاحظات برای اطلاعات کامل تر بدو سببه مخصوص سلطانه مراجعه و راپورتی که بمقام منبع وزارت جلیه معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه پاریس ۱۹۲۹ تقدیم شده است مطالعه گردد راپورت مزبور حاوی شرح وضع فعلی و اقدامات لازمه برای موافقت و حفظ آن میباشد

سطح معبر موجود

حیات برسی و نگردی برج واری
 اربک قدیم شهر سلطانیه
 رستوران ۱۳۶۴
 مکان نگردی ۵ واقع در کوچه مسجد
 حیات برسی و نگردی های اربک شرقی

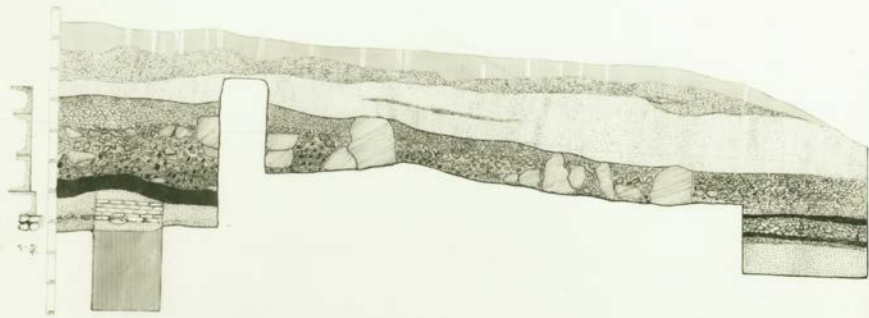

مقیاس ۱:۱۰۰ متر

حیات‌پردازی و پیگردی برج و باروی ارگ قدیم شهر سلطانیه

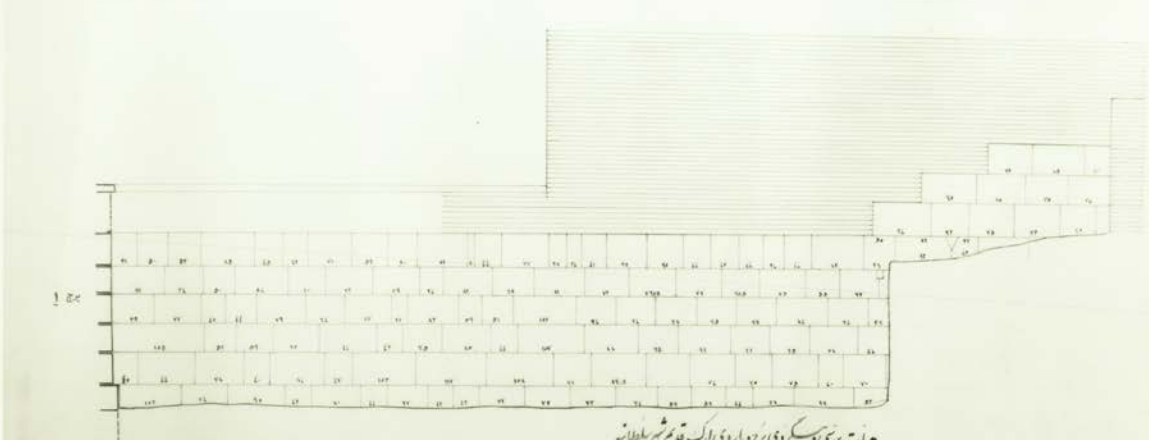
کارگاه پیگردی برج ۱۴

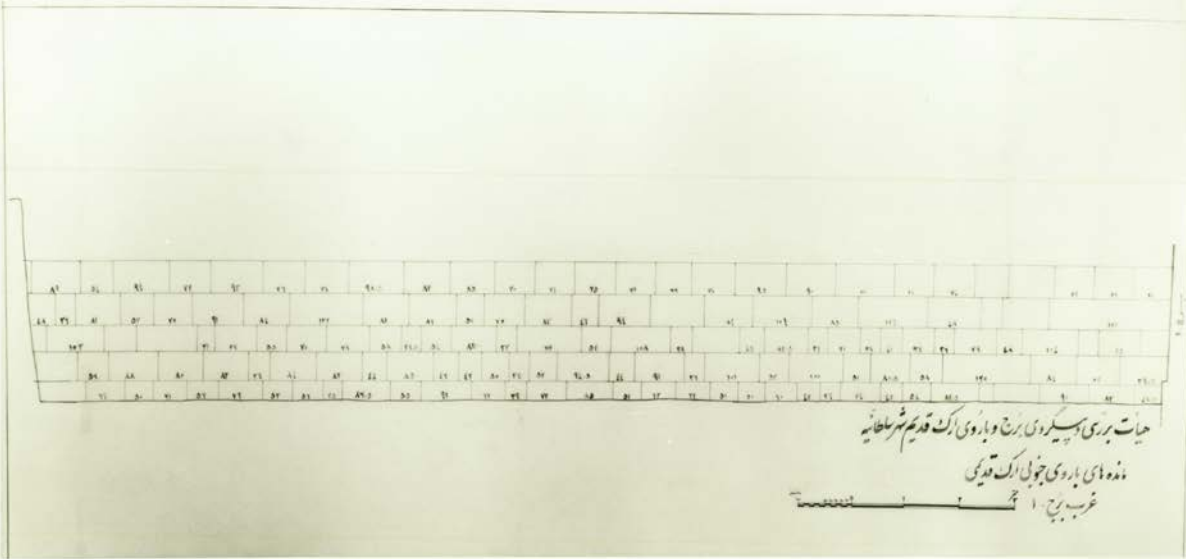

- راجه سبکی
 زمین خاکی
 دریاچه‌های آب‌نما
 دریاچه‌های آب‌نما
 دریاچه‌های آب‌نما
 دریاچه‌های آب‌نما
 دریاچه‌های آب‌نما
 دریاچه‌های آب‌نما

جبات بزی پیکرومی بزی و اودی اکن قدم شرمایه
 برشس ایرومی خاک دلاک و کرمی بزی

حیات بری کوسه رودی پر و باردی اراک قدیم شریطانیه
 مانده این اراوی جنوبی اراک قدیمی
 شرق برج ۱۰
 جنوب غربت خانه کهنه شریطانیه

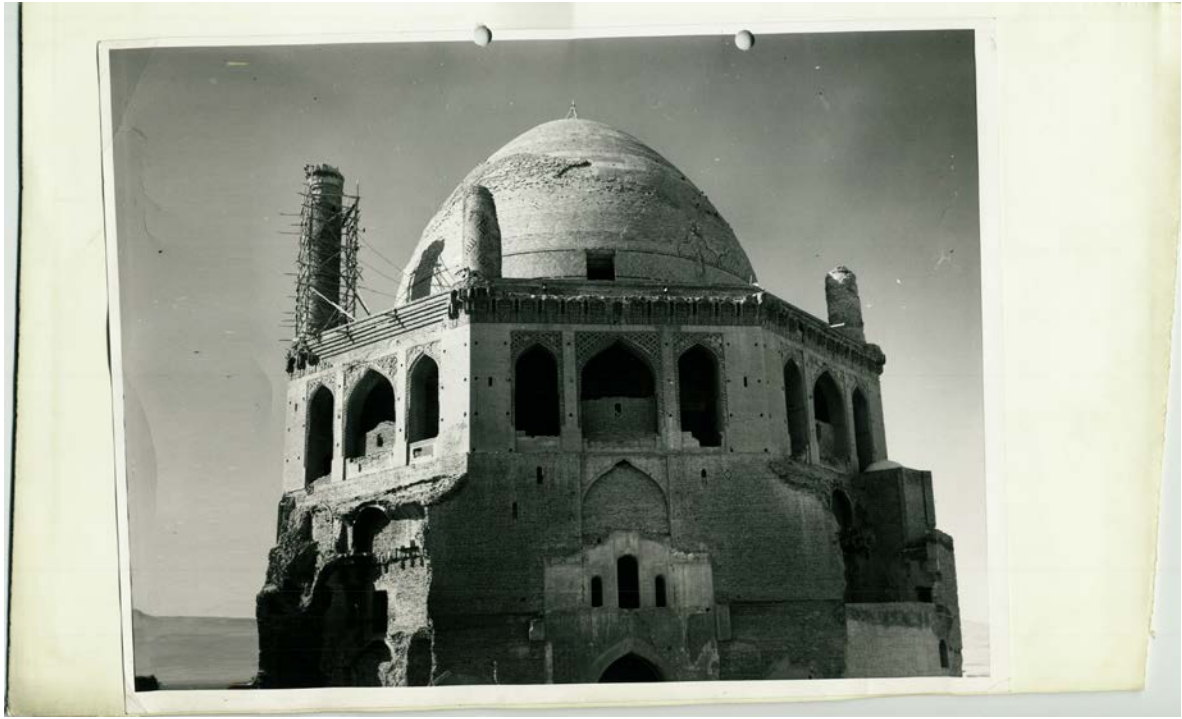

از کتیبه های قبر ملا حسن کاشی در سلطانیه
از روی برداشته های کارگردار استغفار شده
کتابخانه

یا الله یا محمد
خطی که گرد گنبد اخضر نوشته اند
القاب روح پرور حیدر نوشته اند

رنگ جنت شد بیمن دولت طهماسب شاه
ترت کاشی که آمد خاک مشک آبش کلاب

..... این عمارت را که چون
بود ..... بر جنت هست ناب

خواستم تاریخ اتمامش بدانم عقل گد
سال تاریخش همان از رنگ جنت کن حساب

حسن بن جلال قزوینی

ثنا گوی علی کلب مقصود

مردل دو که یا علی اختیار نکرد

گشت معمار روضه تلا

حسن بن جلال قزوینی

ابن فتاحی محمد معمار

هست خاک ره خلا و نیی

کتیبه زیرگنبد قبرملاحسن کاشی در سلطانیه که بخط نستعلیق
روی لوحه های جداگانه نوشته شده است :

شد درین فرخنده صحرا وندراین دلکش چمن
چون بغیروزی نزول کرکب منصور شاه

خسرو عادل شکار افکن بهر سو میگدشت
تا فتادش جانب این بقعه برانه راه

گنبد و گلزار مولانا حسن کاندل صفاش
روضه خضرا و باغ خلد بودندی گواه

آمد اندر دیده اش برانه بی برگ و ساز
چون گلستانی که دید اشوب اسفندار ماه

داد فرمان تا که سازد اختر برج شهبی
گنبد آنرا که بودی اسمانش در پناه

چم نشان شهزاده عبدالله آن کثر افتاب
ان شرف هر صیادم بودر گمش باید جباه

ان وها خوشی که چمن گیرد بهیجا تیغ نم
مغر شیر آسمان از هیبتش گردد تپاه

تا ز در عهدی که گوئی خوشتر آمد عهد شاه
عهد شه فرخ تر آمد از سعود مهرماه

چم نگیں فتحملی شه آنکه فراشان او
بارها افراشتند از فرق گردون بارگاه
اسمانش .....

اخترانش از سیاهان چون دهد عرض سپاه
طوق طلوعش شهریاران راست دائم بر رقاب

داغ حکمتر پادشاهان راست دائم بر جباه
از سر گردون درافتد افسر زمین مهر
گر کند روزی بسنگ اندر(?) نصر او نگاه
تا شد از عدلش نهان دست ستم دراستین
کهک بر مسکینی شهباز خندد ناه ناه

شماره ثبت ۱۶۶

وزارت فرهنگ و هنر

اداره کل حفاظت آثار باستانی و بناهای تاریخی ایران

پیشنهاد ثبت آثار باستانی

_____	پیشنهاد کننده
_____	طی نامه شماره
_____	نام اثر باستانی
_____	موقعیت جغرافیائی
_____	وضع فعلی
_____	قدمت
_____	تاریخ بررسی و کشف
_____	نام بانی و سازنده اثر
_____	وضع مالکیت
_____	ملاحظات
_____	

مقبره سلطان محمد خدا بنده الجایتو

زنجان - سلطانیه

۷۰۳ - ۷۱۶ هجری

شماره مطبوعات ۱۲۶

بریده جراید سرویس

تهران: خیابان سعید - پانزدهم مرداد - صندوق پستی (۵۵۱۷)

تلفن ۳۱۷۷۶۶

۲۵/۲۸۹

۲۸/۲۹

روزنامه کیهان شهرستانها

شماره ۱۰۲۴ - ۴ - ۱/۲/۳

گنبد سلطان

محمد

خدابنده

مرمت میشود

سلطانیه - خبرنگار
کیهان: نیازمندیها و
خواستههای مردم سلطانیه
زنجان در جلسه‌ای باحضور
مهندس نصرت‌الله شیلاتی
فرد استاندار زنجان مورد
بحث و بررسی قرار گرفت.
استاندار زنجان که به
اتفاق هویان مدیرکل
فرهنگ و هنر به سلطانیه
رفته بود در بازدید از گنبد
سلطان محمد خدابنده
دستوراتی در مورد تعمیر و
مرمت این اثر تاریخی داد.

استاندار در جلسه‌ای با
شرکت مسؤولان اداری و
نمایندگان مردم پیرامون
مشکل عمران و نوسازی
سلطانیه که بخاطر وجود آثار
تاریخی دچار وقفه شده است
گفت: هم‌اکنون کمیته‌ای
مشغول بررسی این مسئله
است تا هرچه زودتر نظر
نهایی خود را درباره ایجاد
شهرک جدید سلطانیه اعلام

کند. استاندار زنجان اظهار
امیدواری کرد که سلطانیه
باتوجه به وجود آثار تاریخی
بتواند یک شهر توریستی
باشد و در نتیجه از این راه
اقتصاد شهر شکوفا شود.
استاندار زنجان سپس به
اهمیت مشارکت مردم در
اجرای برنامه‌های عمرانی
اشاره کرد و گفت: بزودی
راه سلطانیه به شاهراه

تهران - زنجان به پایان
میرسد.
در این جلسه محمدی
بخشدار سلطانیه ضمن
اشاره به نیازمندیهای این
بخش به ضرورت گسترش
تلفن ارتباطی سلطانیه با
شهرهای دیگر اشاره کرد
که استاندار در پاسخ گفت:
این مشکل بزودی حل
میشود.